

Mihail Sadoveanu și teatrul

Istoricii literari au acordat mai puțin atenție locului pe care teatrul îl ocupă în opera lui Sadoveanu. Așa se explică și faptul că despre unele lucrări dramatice, aparținând marelui prozator, cum sint comedia într-un act Ziua Dochiei sau adaptarea Zilele vesele după război, se știu foarte puține lucruri. Informații ceva mai bogate există asupra dramatizărilor făcute după Șoimii și Neamul Șoimăreștilor, ultima realizată în colaborare cu Mihail Sorbul. La acestea putem adăuga, pentru a avea un tablou cât mai complet al preocupărilor lui Sadoveanu în această direcție, traducerea piesei Corbii de Henry Becque, pe care a făcut-o în 1915 când era director al Teatrului Național din Iași. Dealtfel și primele două lucrări amintite de noi mai sus sint rezultatul perioadei când Sadoveanu era răspunzător de destinele scenei ieșene, ceea ce ne face să credem că, deși modeste, contactul său cu teatrul n-a rămas fără urmări în opera sa. Și pentru că am amintit de directoratul lui Sadoveanu, care a durat mai mult de opt ani (1910—1919), trebuie spus că el a însemnat un moment important în viața vechii instituții de cultură ieșene, cu interesante urmări și în activitatea ulterioară. Sadoveanu a acordat, de la bun început, o atenție deosebită situației materiale a actorului, zestrei tehnice a teatrului și îndeosebi repertoriului. Aceștia din urmă i-a adus însemnate modificări, dînd credit nelimitat dramaturgiei originale românești. Fără excepție, stagiunile teatrale la Iași, în timpul directoratului său, au debutat cu piese românești și dintr-un repertoriu care obliga, la vremea aceea, pe fiecare teatru, să prezinte anual 30—40 de piese, cel puțin a treia parte din ele erau lucrări din dramaturgia națională.

Sadoveanu, datorită funcției pe care o avea, făcea parte, în mod obligatoriu, din Comitetul de lectură al teatrului pe care îl conducea. Membrii acestui comitet aveau sarcina de a întocmi repertoriul teatrului, a studia și a aproba lucrările originale. Fiecare întîlnire a acestora se încheia printr-un proces-verbal în care se consemnau dezbaterile asupra unor piese de teatru originale sau a unor traduceri din dramaturgia universală. De multe ori, îndeosebi în timpul directoratului său, — pentru că, trebuie știut, Sadoveanu a fost membru în acest comitet ca și în cel de administrație, simulan sau pe rînd, pînă la începutul celui de-al doilea război mondial, — el însuși redacta aceste procese-verbale, așa cum e cazul și a celor pe care le publicăm mai jos. Ele poartă nu numai scrisul mărunt și clar al marelui scriitor, dar și o parte din părțile sale despre operele dramatice aflate în discuție.

D. IVĂNESCU

1.

Proces-verbal
5 februarie 1912

Subsemnații, membri ai Comitetului de lectură, citind piesele domnișoarei A. Xenopol, am găsit că nu pot fi primite în repertoriul Teatrului nostru, 1) din pricină că autoarea pune în scenă persoane care mai trăiesc și personajii din trecutul nostru cultural și social în chip nepotrivit și al 2-lea) din pricină că piesele nu întruiesc suficiente condiții literare și teatrale, afară de piesa **Pictorul plămumar**, asupra căreia autoarea ar putea reveni ținînd seama de observațiile noastre.

Director, Membri:
M. Sadoveanu N. Gane, A. Naum,
State Dragomir

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 262, f. 66. Original

2.

Proces-verbal
28 aprilie 1914

Noi membri ai Comitetului de lectură, luînd în cercetare **Dreptatea firească**, piesă în trei acte de Lo-Pa, am găsit că nu e lipsită de interes, dar are defecte de argumentare psihologică a personajelor, în primele două acte. Actul al II-lea e insuficient. Aceste considerațiuni o fac improprie reprezentării pe scena Teatrului Național.

Director, Membri:
Mihail Sadoveanu N. Gane, A. Naum,
S. Dragomir

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 302, f. 16. Original
* Lo. Pa. (Loris Pavloff, n. n.).

3.

Proces-verbal
31 octombrie 1914

Subsemnații, membri ai Comitetului de lectură, întruniți în ședința de azi, am isprăvit lectura piesei **Pe drumul pușcării** de Vladimir Nicoară. Actul I este bun, dialogul firesc și viu. Actul II ne-a surprins prin nelogica lui, deoarece nu se poate cu nici un preț înțelege de ce un flăcău bun, cuminte, fruntea flăcăilor din satul lui, după doi ani de armată se prefăce într-o brută fără simțire. Actul al III-lea este cu desăvîrșire slab, din toate punctele de vedere. Pe lângă asta, piesa urmărește o teză cu totul nesimpatică și nedreaptă și ne întoarce la timpurile cînd se scriau piese ca **La oaste**. Totuși actul I al piesei ne-ar îndreptăți să nădăjduim de la domnul Nicoară o piesă bună în care ar utiliza cunoașterea vieții țărănești și a limbii populare. Acest prim act chiar ar putea fi utilizat dacă domnul Nicoară

Limbii române

Doamnă, sunt fericit că m-ai primit
ocnaș la curtea ta împărătească,
slavă ocnașului ce te-a zidit
și Universul să-l dumnezeiască!

De mai cioplim și noi întîmplător
în carnea ta de doină întristată,
o facem pentru că ne este dor
de vre-o vocală prea însingurată,

de mierea ritmurilor moi ca ploaia
pe care o sărută tei-n mai,
că ne-nstelezi cu tranșafiri odia
și demnitatea neamului ne-o dai.

Ingenunchind, altarul tău primește
cuvîntul meu, ocnaș, prea fericit,
o jertfă e, cum știu, împărătește,
primi doar oamenii care-au trădit.

Ion Iancu LEFTER

Certitudine

Patrie sfîntă
stejari și păsări temeinic îți laudă
văzduhul.

Lîngă sufletul tău
sîntem noi forjînd arborii
și potrivit faptelor
ne răsplătești sau ne cerți,

tura piesei **O viață pierdută** de doamna Ella Negruzzi. Piesa a fost primită în repertoriul teatrului cu condiția ca autoarea să aducă unele modificări la actele I, II și IV. Aceste modificări privesc psihologia lui Iorgu Mavrat, în ce privește izbucnirile lui de om de rînd din actul al II-lea, în scena cu Nineta, și remuscările din ultimul act, care nu cadrează cu cinismul lui cunoscut din celelalte acte. În actul I, de asemenea, trebuie justificată mai bine dragostea Ninetei, așa deodată, pentru Iorgu Mavrat. Comitetul mai propune ca și în actul IV scena dintre Iorgu și Aglae să oglindească situația lor falsă și falșul lor amor, și să se petreacă într-un decor de mizerie aurită, nu într-o cocioabă cum vrea autoarea: într-o cocioabă n-ar fi putut trăi acești doi oameni și nici banda Cortof et comp. n-ar fi intrat. În sfîrșit, și finalul piesei ar trebui să fie în strict acord cu caracterul lui Mavrat.

Director, Membri:
M. Sadoveanu I. Găvănescu, A. Naum,
S. Dragomir

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 302, f. 51. Original.

7.

Proces-verbal

Astăzi 28 noiembrie 1915, subsemnații, membri ai Comitetului de lectură al Teatrului Național din Iași, întruniți în ședință, am luat cunoștință de raportul lui I. Găvănescu asupra piesei **Făt frumos din lacrimă** de domnul State Dragomir. Rămîne să vedem într-o ședință viitoare părerea domnului N. Gane asupra piesei. Domnul I. Petrovici a luat spre citire piesa **Casa de lut**, piesă în trei acte de Emile Fabre, traducere de Iosif Nădejde.

Director, Membri:
M. Sadoveanu I. Găvănescu, N. Gane,
I. Petrovici

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 319, f. 37. Original.

8.

Proces-verbal
30 ianuarie 1916

Subsemnații, membri în Comitetul de lectură, întruniți în ședința de astăzi, am discutat lucruri referitoare la mersul teatrului, iar I. Pe-

Mihail Sadoveanu. Fotografie din anul 1908

trovici a luat spre citire piesa **Soarta** de Potjakin. Pentru care am încheiat prezentul proces-verbal.

Director, Membri:
Mihail Sadoveanu N. Gane, I. Petrovici,
I. Botez, I. Găvănescu

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 319, f. 56. Original.

9.

Proces-verbal
1918 noiembrie 24

Subsemnații, membri în Comitetul de lectură, întruniți în ședința de astăzi am citit piesa **Se face ziuă** de domnul Zaharia Bîrsan și am admis-o a fi jucată pe scena teatrului nostru.

Director, Membri:
M. Sadoveanu State Dragomir, A. Naum,
N. Gane

Arh. St. Iași, fond Teatrul Național Iași,
dosar 262/1911, f. 45. Original

ești vitează,
ești certitudine
spre libertate, învingi,
în ființa ta dau ascultare
construcției!

Munca

Munca
este singurul culcuș al meu
unde te aștept.

...Tu, să-mi fi călăuză dintotdeauna
Chipul tău să mă apropie de zei,
vin către noi

oriunde și oricînd
sint cel ce te apără.!

Ion DRAGOMIR

Apărător al celor „umiliți și batjocoriți,”

Intre 15 noiembrie 1907 și 1 octombrie 1909, apare la Fălcieni, sub conducerea lui M. Sadoveanu și Artur Gorovei, gazeta **Răvașul poporului**, care mai are printre membrii fondatori pe profesorul M. Stamatini și 13 învățători, dintre care unul cu o frumoasă activitate publicistică pe lângă cea culturală: Al. Vasilu-Tătaruși, V. Costăchescu, P. Gheorghesa, S. T. Kirileanu și N. Stoleriu.

Programul ziarului — tipărit pe foi volante — a fost reproduș în articolul **Răvașul poporului din Viața românească** nr. 11, noiembrie 1907, la rubrica **Miscelanea**, și se termina astfel: „Astăzi se poate constata cu multumire, că toți cei aleși ai neamului sint de partea celor umiliți și ofensați”.

În program se specifică că se vor da tot felul de sfaturi „frăților noștri”, pentru ca aceștia „să trăiască mai lesne”. Se mai menționează, în mod semnificativ pentru vremea respectivă, că „Certuri între oameni, politică și altele sînt straine de noi. Răvașul este scris numai pentru popor și nu va avea în vedere decât nevoile poporului”.

În aceeași revistă, nr. 12 din decembrie 1907, se publică un alt articol, prezentîndu-se ziarul respectiv ca o „excelentă gazetă”, „idealul unei gazete pentru țărînimă”, scrisă într-un stil simplu, sobru, care „pleacă” de la cunoștințele, nevoile, psihologia și limba țărînului și luptă pentru ca acesta „să fie „om cetățean”, să știe „să se folosească de legi” și „să ceară legile care-i convin”.

Cu nr. 24 din 1 noiembrie 1908, împlîndu-se un an „de existență” a **Răvașului**, în **Viața românească** nr. 10, se publică, la aceeași rubrică, un alt articol în care se arată că „D-nii Sadoveanu și Gorovei, ajutați și de d-rul A. Ilescu”, au realizat un ziar excelent din toate punctele de vedere. Dar unele organe administrative inferioare, ca primarii, jandarmii și chiar revizorii școlari, s-au împotrivit la răspîndirea acestuia. „Ibrăileanu — pare-se autorul articolelor — spune că **Răvașul** a fost una din cele mai bune publicații pentru popor apărute pînă atunci la noi.

Privitor la dr. Andrei Ilescu, care s-a ocupat cu partea medicală, Vasile Sadoveanu, în articolul **Răvașul poporului** din volumul **Bădia Mihai**, București, Editura pentru literatură, 1968, spune că a fost „un distins și priceput practician și totodată bun minutor al condeiului”. Despre acesta i-a vorbit lui M. Sadoveanu învățătorul Vasile Comescu din Fălcieni. Doctorul, citînd prospectul, a trimis la redacție, înainte de a fi solicitat, primul său articol, apărut în nr. 2 din 1 decembrie acel an, intitulat la aceeași rubrică de sfaturile despre „orbalt” și „junghiu” ale autorului **Bal-tagului**.

Articolele lui A. Ilescu au apărut sub titlul **Răvașele unui doctor** în Biblioteca pentru popor a Casei școlarelor, nr. 4, 5 și 6, București, 1910. Mai apoi într-un singur volum în 1924. A mai publicat la Iași, în 1906, studiul **Necesitatea unui serviciu psihic în închisori**, recenzat în **Viața românească**, p. 63-64 de un G. K. (Gh. Kernbach ?) și în **Biblioteca**, nr. 36, București, f.a., un alt studiu: **Căsătoria față de știință**.

Dar cine a fost Andrei I. Ilescu?

Șt. G. Ciulei și L. A. Enescu în articolul **Doctorul Andrei Ilescu-Lespezi și lucrarea sa de popularizare „Răvașele unui doctor”** din volumul **Chipuri și momente din istoria educației sanitare**, București, Editura medicală, 1964, analizează cu competență opera respectivă și dau și câteva date asupra vieții sale, care, în general, nu corespund realității. Afirma că s-a născut, la 15 martie 1862, într-un sat de lângă Hirliu, că a terminat în 1891 Facultatea de medicină din București, cînd își susține teza de doctorat, că s-a reîntors în Moldova, lucrînd, scurt timp, la un spital de Iași și apoi, ca medic de plasă, la Lespezi, județul Suceava de numele lui legendă-se „înființarea (?) unui spital comunal” acolo, precum și la Baia, Pensionat în 1925, se stinge din viață în 1938, într-un spital din București. Adevărul este însă altul, Andrei I. Ilescu a văzut lumina zilei la 27 septembrie 1870, în satul și comuna Bărești — Iași, ca fiu al unui țărăn sărac. Mama sa era din Roman, Despărțindu-se de soț, se reîntoarce, împreună cu copilul, în orașul de la spaț Moldova, unde acesta urmează școala primară și se pare că și primele clase de gimnaziu. Absolvent din 1892 al Liceului Național din Iași, unde termină și Facultatea de medicină în 1898, cînd își publică la Roman teza de doctorat: **Considerațiuni asupra unui caz de rumatism deformant**. Mai apoi intern la Spitalul Socola. În 1904—1905, ajutat de bunica soției sale, se specializează la Paris în boli de nervi și medicină legală. În 1905, locuia cu familia în comuna Cîrnăcești — Iași. La 19 aprilie 1906, este transferat în post vacant ca medic al spitalului județean și al circumscripției Lespezi — Suceava (vezi **Monitorul oficial** din 29 aprilie), unde funcționează pînă la 3 mai 1910, cînd este numit definitiv în postul de medic al spitalului și orașului Mizil, județul Buzău (vezi **Buletinul oficial al Ministerului de interne**, nr. 5, mai 1910).

St. G. Ciulei și L. A. Enescu îl confundă cu un alt Andrei Ilescu, care, în acel timp, a fost medic la Drăgășani — Vilcea și apoi la Craiova. Și tocmai din această cauză, cred eu, și-a semnat publicațiile cu numele de **Andrei Ilescu-Lespezi**, spre a se deosebi de omonimul său oltean.

În timpul primului război mondial a fost medic al Regimentului 50/64 infanterie și a murit de tifos exantematic, la 2 mai 1917, într-un spital de izolare din Hirliu.

Om de știință cu vederi înaintate, dispărut înainte de vreme, s-a bucurat de stima și prețuirea unor exponenți ai culturii românești din timpul său. Originalul scrisorii pe care o redăm mai jos aparține prof. dr. Andrei Ilescu din București, fostul medic coleg de la Liceul „Roman-Vodă” din Roman și fiul autorului **Răvașelor unui doctor**!

Nicolae Gr. STETCU

23 Noiembrie 1907, Fălcieni.

Stimate Domnule Doctor,

Te felicitiez întîiu, că ști să scrii pentru popor. După acest dîntău-las, vād cum vor fi celelalte. Asta ne trebuia și pentru asta căutam un specialist de vocație, — cînd Cornescu, venind pe la mine acu (sic) citeva zile, îmi vorbește de d-ta. Mă pregăteam tocmai să-ți scriu, d-ta m-ai întrecut, trimițîndu-mi așa de bune vesti.

Te rog să fii credincios gazetei. Risipește, dacă ai, orice indoieli. La noi lumea, o parte, e așa de înrătățită, iar altă parte așa de neîncrezătoare în urma dezamăgirilor, încît nu-și poate nimeni închipui că poate ieși o gazetă numită din dragoste de a face bine, fără un sentiment ascuns căruia ar urma un folos practic. Gazeta se scoate numai spre a face bine celor „umiliți și batjocoriți”. La micul d-tale răvaș, am făcut unele mici modificări, la început și la sfîrșit, fără să mă ating de partea prea bine scrisă, care începe de la rîndul al patrulea și merge pînă la iscălitură. Iată motivele: ne-am propus să fim foarte sobri și foarte scurți, ca să putem pune în gazetă cit mai mult material folositor. Am adoptat apoi forma cea mai simplă posibilă, ca să ne poată înțelege absolut oricine. Am schimbat titlul în: **Răvașele unui doctor**, am început de la: „De vreo nouă ani, de cînd trăiesc...” etc. Iscălitura o scoatem fiindcă nimic nu va fi iscalit în gazetă. Inșă, într-o notă, vom anunța că d-ta vei da sfaturile medicale în gazetă. Toate acestea prea mici operații chirurgicale n-au fost făcute, fii încredințat, de un necunosător. Răvașul, așa, e simplu și prea frumos. Avem și noi improvizaie două sfaturi medicale. Le-am pus, Dumnezeu, ca bun doctor, înrta petitorilor. Dumnești treci cu vederea dacă dogorilele prea simple pentru orbalt și junghiu, sînt cam învechite; dar cel puțin sînt la îndemîna oricui. Și în răvașele d-tale viitoare te rog foarte mult să ții seamă că farmacia e la țîrg, ca omul e sărac, și să dai învățători prin care el ar putea să-și fotosească suferințelor prin mijloacele cele mai simple. Nădăjduiesc că ne vom vedea cit mai curînd, în Fălcieni, ca să-ți multămesec stringîndu-ți mina, și ca să vorbim despre răvașe.

Salutări, Mihail Sadoveanu.

1. Vezi în Arhivele Statului din Piatra-Neamț, fondul Primăria și Prefectura-Roman, dosarele privitoare la căsătoria (1903) și tutela casei defunctului dr. Andrei I. Ilescu (1928).